

Голас Радзілы

№ 18
(2524)

1 мая 1997 г.
Выдаецца з 1955 г.

Цана 1 000 рублёў.

У ЗАЛЕ ТАВАРЫСТВА ДРУЖБЫ

У Беларускам таварыстве дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі пры ўдзеле таварыства "Беларусь—Расія" працуе выстава "Касмічная садружнасць". У адкрыцці экспазіцыі прыняў удзел старшыня Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Анатоль Малафееў.

НА ЗДЫМКУ: наведвальнікі знаёмяцца з экспазіцыяй.

Фота Мікалая ПЯТРОВА.

(Артыкул "Беларусь з космасу" і фатаграфіі работ з выставы змешчаны на 6-й стар.).

БЕЛАРУСКІМ ТАТАРАМ — 600 ГОД

У НАС ПАСЫНКАЎ НЯМА

Сёлета спаўняецца 600 год, як на тэрыторыі Беларусі пасяліліся першыя татары. На працягу стагоддзяў яны былі адной з найбольш значных нацыянальных дыяспар і цалкам падзялілі лёс краю і народаў, з якімі жылі побач. Нягледзячы на актыўную асіміляцыю, змяншэнне агульнай колькасці, кампактныя паселішчы татар у некаторых раёнах краіны захаваліся і па сёння. Найбольш іх у Іўі, Смілавічах, Клецку, Мінску, Слоніме, Капылі, Навагрудку...

З ЧАСОЎ НАЙДАЎНЕЙШЫХ ПА ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

Лёс татар на Беларусі вельмі цікавы. Як лічаць яны самі і сведчаць гістарычныя даныя, частка з іх трапіла сюды ў якасці ваеннапалонных, але цэлая група была спецыяльна запрошана князем Вітаўтам у сваю гвардыю, каб ахоўваць межы Вялікага Княства Літоўскага. Трэба сказаць, становішча гэтай катэгорыі было нават прывілеяваным. За верную службу яны атрымлівалі ганаровыя званні, тытулы, зямельныя надзелы... Напрыклад, у 1586 годзе стаў гаспадаром уладанняў у Ашмянскім павеце першы тутэйшы продак цяперашняга муфція Беларусі — старшыні Упраўлення мусульманскага рэлігійнага аб'яднання ў Рэспубліцы Беларусь Ісмаіла Аляксандравіча — Насыф Турчынавіч Аляксандравіч. Больш таго, за адметныя заслугі кароль надаў яму тытул князя і зацвердзіў адпаведны герб. Падтрымалі гонар бацькі і сыны Насыфа — Мехмет і Юнус, пра што таксама сведчаць старадаўнія акты: за добрую службу каралю яны таксама атрымалі маенткі ў Навагрудскім ваяводства.

Дарэчы, Ісмаіл Мустафавіч правёў спраўднае навуковае даследаванне і

склаў досыць падрабязнае генеалагічнае дрэва старажытнага беларуска-татарскага роду Аляксандравічаў. Праца атрымалася цікавай не толькі ў прыватным парадку для членаў згаданага сямейнага клана. Яе можна разглядаць і як своеасаблівы сацыяльна-гістарычны жывіцапіс шэрагу выхадцаў татарскай меншасці на Беларусі на працягу цэлых стагоддзяў. Нават павярхоўнае знаёмства са шматлікімі адгалінаваннямі раскідзістай кронны дае ўяўленне і пра непахісную адметнасць, характэрную менавіта для прадстаўнікоў данай нацыянальнасці, і адначасна пра тое, як цесна ўплыліся іх лёсы ў лёс зямлі, на якой выпала жыць.

Ісмаіл Мустафавіч, як і іншыя яго супляменнікі, лічыць сваёй прарадзімай Крым. Але з'явіліся татары на Беларусі без жанчын, а таму пабралі ў жонкі мясцовых дзяўчат, вась і стаяць на "галінках дрэва" разам Зямеіра і Алена, Айша і Марыяна, Фаціма і Ева... Нават зафіксаваны выпадак, калі адзін з нашчадкаў Насыфа Турчынавіча прыняў іншую веру — каталіцтва, дарэчы, і імя яго было — Іван. І хаця на працягу ўсяго перыяду пражывання татар на Беларусі

(Заканчэнне на 3-й стар.).

ДЫРЭКТАР КУПАЛАЎСКАГА ІВАН ВАШКЕВІЧ

СА СЦЭНАЙ КРЭЎНЫ ДАГАВОР

Даволі бесцырымонна пытаюся, ці думаў-гадаў калі ён, Іван Вашкевіч, што будзе сядзець у гэтым дырэктарскім крэсле на другім паверсе спыннага тэатральнага будынка, за вокнамі якога па-вясноваму асляпляльна гарыць сонечны дзень... Тады, напрыклад, калі піянерам выступаў перад прыціхлай дзятой у чырвоных гальштуках, натхнёна і ўсхвалявана чытаючы "Партызаны, партызаны, беларускія сыны!..." І голас яго, працяты хлапечым баском, узлятаў над крымскім лагерам "Артэк", лунаў пад зорным вечаровым небам і рэхам каціўся да хвалі Чорнага мора каля падножжа Аюдага...

— Смешна й гаварыць! Не. Канешне, не думаў, — бурчыць ён, а я не сунімаюся і па-журналісцку настырна распытваю, нагадваючы некаторыя факты ягонага жыцця.

Вось з актыўных і заўзятых аматараў школьнага драмгуртка ён пераходзіць у асяроддзе студэнтаў Беларускага тэатральнага, падпадае пад чары інстытуцкіх педагогаў — Кастуся Саннікава, Дзмітрыя Арлова, Барыса Вішкарэва, наперадзе жывая мара — тэатр. Дарэчы і начытаны, разважлівы і здатны павесці за сабой гурт равеснікаў, зака-

мандаваць, знайсці выйсце з цяжкага становішча — няўжо не прадчуваў, што накіравана яму з цягам часу ўзяць у свае рукі стэрно на капітанскім мосціку праслаўленага тэатра?

Пасля інстытута Іван Вашкевіч стаў акцёрам Коласаўскага тэатра ў Віцебску.

— У тваёй акцёрскай душы бушуе азарт, ты адчуваеш, што дольны раскрываць на сцэне маштабны характары, якія ўвасабляюць ва ўзбуднёнай мастацкай форме спрадвечныя загіны і вартасці... прымхі і дакоры сумлення... рыцарскія парыванні і агіднае рабалецтва... А табе даручаюцца другарадныя ролі, старонкі якіх няма чаго брашураваць, эпізоды або ў лепшым выпадку ўводны ды замены хворага або стомленага выканаўцы. Ці не спараджала гэта помслівага жадання ўзнесціся па прыступках на адміністрацыйную вяршыню — галоўнага, кіраўніка, дырэктара, каб?..

НА ЗДЫМКУ: Іван ВАШКЕВІЧ, дырэктар Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы.

Фота Віктара СТАВЕРА.

(Заканчэнне на 7-й стар.).

ВАЙНА. РЭВАЛЮЦЫЯ. МОВА.

ГРАМАДСКІ СТАТУС БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў ГАДЫ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ (1914—1918)

Першая сусветная вайна суправаджалася актывізацыяй нацыянальна-вызваленчых рухаў і ініцыяраваных імі дзяржаўтваральных працесаў у многіх народаў, у тым ліку ў беларусаў. Гэта актуалізавала праблему грамадскага статусу роднай мовы як аднаго з найважнейшых чыннікаў нацыянальна-дзяржаўнага самасцвярджэння народа. Праблема ўскладнялася тым, што ў ходзе ваенных дзеянняў была разбурана цэласнасць беларускай этнічнай тэрыторыі, асобныя яе кавалкі ў розныя перыяды вайны аказваліся пад юрысдыкцыяй розных

дзяржаўна-адміністрацыйных суб'ектаў. Аб'ём сацыяльных функцый беларускай мовы ў кожнай з гэтых частак вызначаўся ўзаемадзеяннем двух асноўных дэтэрмінантаў: палітыка-прававым курсам той або іншай улады ў моўным пытанні і грамадзянскай актывінасцю ды выверанасцю паводзін свядомых носьбітаў і энтузіястаў роднага слова.

На тэрыторыі, якая ў пачатковы перыяд вайны заставалася пад панаваннем расійскага царызму (да восені 1915 года — уся Беларусь, да лютага 1917 года — яе цэнтральная і ўсходняя

(Заканчэнне на 5-й стар.).

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

САЮЗ БЕЛАРУСЬ — РАСІЯ

НАСПЕЛА ПАРА

Адбылося чарговае пасяджэнне грамадскага камітэта «Беларусь — Расія». Тут сабраліся прадстаўнікі заканадаўчай галіны ўлады, дзеячы культуры, мастацтва, кіраўнікі буйных прадпрыемстваў краіны, навукоўцы. Відавочна, у стваральніку камітэта (а складаецца ён з двух бакоў — беларускага і расійскага) на мэта было жаданне забяспечыць інтэлектуальную падтрымку ў абмеркаванні праекта, а пасля і прыняцці Статута Саюза Беларусі і Расіі. Будучы перакананымі ў тым, што нашым суседнім краінам, не жыць адна без адной, удзельнікі пасяджэння ўсё ж абмяркоўвалі, выказвалі свае думкі, крытыкавалі апанентаў, а таксама расійскія сродкі масавай інфармацыі.

На пасяджэнні выступіў памочнік Прэзідэнта краіны Сяргей Пасахаў. Прааналізаваўшы дзейнасць сродкаў масавай інфармацыі па абмеркаванні статута, па асветленню інтэграцыйных працэсаў, С. Пасахаў заўважыў, што час развіцця ва ўлонні маці прайшоў, наспела пара вырашаць пытанне па сутнасці. Супрацьстаянне ў Расіі дасягнула — і гэта відавочна — такога стану, што сітуацыя можа завяршыцца роспускам Дзяржаўнай думы. І пасля гэтага ўжо невядома, як пройдзе завяршэнне і абмеркаванне статута і яго зацвярджэнне.

Дзейнасць грамадскага камітэта «Беларусь — Расія» аб'яднала людзей, якія выступаюць за саюз Беларусі і Расіі.

МЕРКАВАННІ А. ЛУКАШЭНКІ

УКРАІНА
ЗМЕНИЦЬ ПАЗІЦЫЮ

Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка не выключыў, што ў бліжэйшы час Украіна зменіць сваю палітыку адносна ўдзелу ў працэсе інтэграцыі рэспублік СНД.

У інтэрв'ю Інтэрфаксу 22 красавіка ў Сеўле беларускі лідэр, які знаходзіўся з візітам у Рэспубліцы Карэя, выказаў меркаванне, што «на Украіне наспявае вельмі сур'ёзны паварот» у даным пытанні. «Яны (кіраўніцтва Украіны) не атрымалі нічога, што чакалі ад Захаду, а сітуацыя ў рэспубліцы катастрафічная», — заўважыў А. Лукашэнка.

Ён даў зразумець, што змены ў палітыцы Кіева па пытаннях інтэграцыі з партнёрамі па СНД могуць адбыцца ўжо ў самы бліжэйшы час.

А. Лукашэнка з задавальненнем успрыняў пазітыўны водгук Прэзідэнта Расіі Барыса Ельцына на ініцыятывы беларускага Прэзідэнта аб стварэнні ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе бяз'ядзернай зоны. На думку А. Лукашэнка, перспектывы развіцця данай ініцыятывы «вельмі вялікія». Прэзідэнт Беларусі пры гэтым адзначыў, што над развіццём яго прапановы «працуюць беларускія і расійскія эксперты».

А. Лукашэнка лічыць, што папярэднія мадэль развіцця ініцыятывы аб стварэнні бяз'ядзернай зоны мяркуюць ўдзел у ёй, у прыватнасці, Казахстана і Украіны.

БЕЛАРУСЬ БУДУЕ

Каля 120 тысяч квадратных метраў жылля плануецца здаць у гэтым годзе ў Віцебску. Шчаслівымі навасёламі стануць каля дзвюх тысяч сямей віцеблян.

НА ЗДЫМКУ: новыя жылля дамы ў мікрараёне Поўдзень-7.

ПЕРАМОЖЦЫ

Пасяхова выступіла нацыянальная зборная каманда Рэспублікі Беларусь па хакею на чэмпіянаце свету ў групе «Б», які праходзіў у Польшчы ў гарадах Катавіцэ і Сасновец. Нашы хакеісты сталі пераможцамі гэтага чэмпіянату і выйшлі ў мацнейшую групу «А».

Прэзідэнт А. Лукашэнка павіншаваў беларускіх хакеістаў з перамогай. «Упершыню хакеісты рэспублікі ўвайшлі ў эліту сусветнага хакея, — гаворыцца ў віншаванні Прэзідэнта. — Збылася мара не аднаго пакалення беларускіх пахлоннікаў гэтай цудоўнай і мужнай гульні — бачыць сваю любімую каманду сярод каманд такіх хакейных дзяржаў свету, як Фінляндыя, Швецыя, Расія, Канада. У напружанай спартыўнай барацьбе вы праявілі высокі дух калектывізму, сілу волі і асабістую мужнасць. Дзякуй вам за ваш спартыўны подзвіг, дзякуй за перамогу!»

Жадаю ўсім вам, дарагія сябры, моцнага здароўя, шчасця і будучых спартыўных перамог, якія праслаўляюць нашу маладую дзяржаву — Рэспубліку Беларусь».

НА ЗДЫМКУ: ватарар беларускай каманды Аляксандр ШУМІДУБ.

БЕНЕФІС

ЮБІЛЕЙ
СВЯТЛАНЫ АКРУЖНОЙ

У Віцебскім акадэмічным тэатры імя Я. Коласа адбыўся бенефіс народнай артысткі Беларусі Святланы Акружной, прысвечаны юбілею прызнанага майстра сцэны.

Дзесяткі роляў сыграны Святланай Арцёмаўнай на падмостках роднага тэатра, ёю створаны непаўторныя вобразы жанчыны ў кіно, у тэле- і радыёпастаноўках. Яе творчасць сапраўды спрыяе далучэнню глядачоў да нацыянальнай і сусветнай культуры. Творчыя дасягненні С. Акружной адзначаны медалём Францыска Скарыны. На бенефісе Святлана Акружная сыграла ў прэм'ерным спектаклі «Жанна» паводле п'есы Жана Ануя «Жаваранак». Пастаўка, зробленая рэжысёрам Віталем Баркоўскім, расказвае пра лёс нацыянальнай герані Францыі Жанны Д'Арк.

ВЫРАШАЕ ПРЭЗІДЭНТ

ПАМІЛАВАЦЬ ЦІ
ПАКАРАЦЬ?

У Беларусі ў 1996 годзе да смяротнага пакарання былі прыгавораны 38 чалавек. Прэзідэнт Беларусі разгледзеў у 1996 годзе 32 хадайніцтвы аб памілаванні прыгавораных судамі да расстрэлу асоб, а таксама 6 спраў у адносінах да асуджаных да смяротнага пакарання, якія не прасілі аб памілаванні.

37 прыгавораных да расстрэлу асуджаны за наўмысныя забойствы пры абцяжарваючых абставінах і адзін — за замах на жыццё супрацоўніка міліцыі. 29 з іх у мінулым судзімыя, адзін прызнаны асабліва небяспечным рэцыдывістам.

«З прычыны асаблівай цяжкасці ўчыненых злачынстваў і іх павышанай небяспекі для грамадства» Аляксандр Лукашэнка адхіліў усе хадайніцтвы.

У 1996 годзе А. Лукашэнка памілаваў 34 чалавекі, асуджаных на розныя тэрміны зняволення. 27 з іх вызвалены ад адбывання пакарання, сем'ярам тэрмін пакарання скасаваны.

ПРЫВАТЫЗАЦЫЯ

МАЛА АХВОЧЫХ

У адпаведнасці з Законам «Аб прыватызацыі жыллёвага фонду ў Рэспубліцы Беларусь» за тры месяцы бягучага года ўладальнікамі кватэр стала 19 400 грамадзян. Гэта амаль на 20 працэнтаў менш, чым за аналагічны перыяд мінулага года.

Паводле звестак Міністэрства статыстыкі і аналізу, усяго ў краіне перайшло ва ўласнасць грамадзян 720 тысяч кватэр, або 40 працэнтаў ад агульнай колькасці тых, што падлягаюць прыватызацыі. Прычым найбольш актыўна раздзяржаўліваецца жыллё ў сталіцы і Гомельскай вобласці. А не спяшаюцца з гэтым у Магілёўскай і Гродзенскай абласцях.

ЗДАРЭННІ

ГОЛЫМІ РУКАМІ

Прыкладна ў дзве гадзіны ночы Мікалая Канаплёва, які адпачываў на дачы ў вёсцы Гаравыя Віцебскага раёна, разбудзіў брэх сабакі. Каб даведацца, у чым справа, 52-гадовы падпалкоўнік запаса выйшаў на двор і адразу ж быў збіты з ног. На яго накінулася 60-кілаграмавая ваўчыца. Не маючы пры сабе нічога, Мікалай Канаплёў увязаўся ў сутычку і перамог, задушыўшы зверу голымі рукамі.

Цяпер Мікалай Канаплёў знаходзіцца ў абласной інфекцыйнай бальніцы — праходзіць курс лячэння супраць вар'яцтва. Ваўчыца моцна пакусала яму рукі і абдрыла грудзі.

У гэтым годзе ў Віцебскай вобласці выяўлена ўжо 26 выпадкаў вар'яцтва ў жывёл. Летась іх было 59. Ад іх пацярпелі 115 чалавек.

АДУСЮЛЬ ПАКРЫСЕ

СЯРЭДНЯЯ месячная заробатная плата рабочых і служачых Беларусі ў сакавіку 1997 года склала 1 868 473 рублі (у лютым была 1 768 969) і вырасла ў параўнанні з сакавіком 1996 года ў 1,6 раза.

ПЕРШАСНАЯ перапрацоўка нафты на Наваполацкім і Мазырскім нафтаперапрацоўчых заводах у першым квартале 1997 года складала толькі 78,8 працэнта ў адносінах да адпаведнага перыяду 1996 года. Галоўная прычына — зніжэнне аб'ёмаў паставак расійскай нафты ў Беларусь.

МЭР Масквы Юрый Лужкоў прыслаў у Брэст 100 квадратных метраў сусальнага золата. Шэсць маскоўскіх майстроў прывезлі яго, каб пакрыць купалы Свята-Сімяонаўскага сабора ў горадзе над Бугам.

НЕДЗЯРЖАЎНЫЯ прамысловыя прадпрыемствы рэспублікі павялічылі ў першым квартале гэтага года ў параўнанні з адпаведным кварталам леташняга аб'ём вытворчасці на 11,7 працэнта. Дзяржаўныя — усяго на 8,6 працэнта.

ПРАВЕРКА самых прэстыжных кафэ і рэстаранаў у цэнтры Мінска, праведзеная па распараджэнню Прэзідэнта краіны, выявіла, што ўсе яны ашукваюць кліентаў.

У рэстаране «Іспанскі куток», напрыклад, у лютым з кліентаў узялі лішніх 135 мільёнаў рублёў, што складае 5 працэнтаў тавараабароту рэстарана. Неабгрунтавана высокая цэны Камітэт дзяржаўнага кантролю выявіў і ў рэстаранах «МакДональдс».

ЖЫХАРЫ Бярозаўкі, што ў Лідскім раёне, анямелі, калі ўбачылі свае могілкі раніцай 19 красавіка: 119 помнікаў былі павалены або разбіты. Людзі гавораць: «Такога не было і пры фашыстах».

У САЛІГОРСКУ налічваецца каля пяці тысяч беспрацоўных. Гэта складае больш за 5 працэнтаў усіх працаздольных горада. Да таго ж на «Беларуськаліі» тут некалькі тысяч скрытых беспрацоўных.

ДЗЕ ТАННЕЙ

Больш таннага, чым прывезенае з прыгарадных гаспадарак, малака ў Гомелі не купіш. Гэта ведаюць пенсіянеры, у якіх на ўліку кожны рубель. І таму, калі з'яўляецца знаёмая цыстэрна, адразу ж выстройваецца чарга пакупнікоў.

У НАС ПАСЫНКАЎ НЯМА

(Заканчэне.
Пачатак на 1-й стар.)

асіміляцыя ішла з пастаянным паскарэннем, хаця яшчэ на самым пачатку "беларускай прапіскі" была страчана ўласная мова, канчатковага знікнення татар як асобнага, самастойнага этнасу не адбылося. Выхаце дапамагла адметная рэлігія — іслам, якая ўвесь час трымалася асабняком адносна астатніх канфесійных плыняў на тэрыторыі Беларусі. Так было калісьці, так засталася і цяпер. І можа таму, калі з'явілася магчымасць, згуртаванне татар будавалася ў першую чаргу менавіта на мусульманскай ідэалогіі і традыцыях, і сёння ў тандэме працуюць асветніцка-культурная суполка "Аль-Кітаб" і рэлігійнае аб'яднанне — муфціят, куды ўваходзяць 23 абшчыны. Вось толькі мячэці ёсць усяго ў некалькіх з іх. Як кажа Ісмаіл АЛЕКСАНДРОВІЧ, гэта бяда і засмучэнне мясцовых мусульман. Урэшце, слова яму:

— Да вайны на Беларусі было 19 мячэцей, пасля вайны засталася толькі адна — у Іўі. Многія згарэлі падчас баёў і бамбёжак, іншыя знішчаны ўжо ў мірны час, як, напрыклад, у Мінску — у 1962-м годзе. Вельмі шкада, бо стваралася мячэць на грошы, сабраныя самімі мусульманамі, была цікавым і прыгожым помнікам архітэктуры, пабудавана якарэз на рубяжы стагоддзяў, у 1900-м.

У Мінску ў тых часы існавала цэлая татарская слабада — вуліца Малая Татарская, Вялікая Татарская, Мячэтная... Зараз мы атрымалі месца для будаўніцтва новай мячэці, склалі праект дакладна такі, як быў раней. Але трэба шмат грошай. Цэлы мільён долараў. Дарэчы, участак нам адвалі там, дзе былі мусульманскія могілкі. Але зноў-такі — былі. Бо і па іх прайшліся бульдозерам...

У абшчынах толькі ў Іўі засталася адзіная старая мячэць. У 1994-м годзе мы дамагліся, каб нам вярнулі (праўда, іншую пабудову, не тую, што была раней) абшчынны дом у Слоніме, які прыставалі пад мячэць. І трэцяя — зусім новая, летась узведзеная за 30 кіламетраў ад Мінска, у Смілавічах, дзе таксама жывуць татары, але, на жаль, сярод якіх ужо практычна не засталася тых, хто мог бы маліцца. Ёсць некалькі старых, але ім за восемдзесят, яны і хадзіць не здольныя. А так, у святы, едзе з Мінска ў Смілавічы, туды ж накіроўваем і ўсіх прыезджых мусульман, калі тыя хочуць памаліцца.

Спадзяемся ў ліпені яшчэ на адну для нас прыемную падзею — аднаўленне мячэці ў Навагрудку, падобную на тую, што была там калісьці.

— **Ісмаіл Мустафавіч, як вы лічыце: кожны татарын абавязкова мусульманін!**

— Не, канешне. Згодна з перапісам 1989 года, татар — 12,5 тысячы. Яшчэ ёсць і азербайджанцы, казахі, узбекі, таджыкі, туркмены, курды, туркі — усіх разам, скажам так, патэнцыяльных мусульман тысяч 40—45. Але — патэнцыяльных. Семдзесят год савецкай улады не прайшлі бяспледна. Наколькі я ведаю, у Татарстане нават з'явіліся татары-хрысціяне. Але сярод нашых такіх няма, а таму мы арыентуемся на традыцыйных мусульман і спадзяемся... За некалькі апошніх год ужо здолелі павялічыць колькасць абшчын. Але ведаем, засталася яшчэ "неахопленыя" месцы досыць кампактнага пражывання татар, іншых мусульман: не маем дакладных адрасоў, каб да іх дайсці і дапамагчы арганізавацца. Дарэчы, для афіцыйнай рэгістрацыі абшчыны неабходна мець добраахвотную, падкрэслю, добраахвотную згоду не меней, як дзесяці чалавек.

— **Як вы сталі муфціем!**

— Вельмі проста: мяне выбралі на з'ездзе. Між іншым, я вельмі сумняваўся, перш чым даць згоду. Пасада адказная, на ёй павінен працаваць тэалагічна высокаадукаваны чалавек, які б дэтална ведаў Каран і яго тлумачэнне. Пры Польшчы быў муфціят у Вільні, дык ён скончыў мусульманскі ўніверсітэт

Аль-Азхор у Егіпце.

На з'ездзе сталі глядзець, хто што ведае і можа. Мяне ж яшчэ ў дзяцінстве навучылі чытанню Карана, малітвам па-арабску, з дзесяці год я ўжо наведваў мячэць — мы тады жылі ў Клецку, яшчэ пры паляках. Бацька мой быў імамам — мулой у абшчыне. Польскімі ўладамі гэта не каралася, наадварот, кожны тыдзень у школы прыходзілі і ксёндз, і рабін, і бацюшка, і імам. Натуральна, кожны з іх займаўся з дзецьмі свайго веравызнання. Ніякі забарон не існавала.

Пасля скончыў політэхнічны інстытут, будаўнічы факультэт. Працаваў на Урале, на Магнітагорскім камбінаце, на цэліне. Затым вярнуўся ў Мінск і чвэрць стагоддзя быў інжынерам тут. У 1989-м пайшоў на пенсію, часу вольнага стала шмат, а тут якраз арганізоўваўся "Аль-Кітаб". Я і заняўся гэтай справай.

— **Між іншым, наколькі я даведалася, і браты вашы, як кажуць, выйшлі ў людзі: Хасень Мустафавіч — доктар хімічных навук, Якуб Мустафавіч — доктар эканамічных навук. Таксама жывуць і працуюць у Мінску. Скажыце, а вядомы літаратуразнавец Сцяпан Александровіч вам не сваяк!**

— Адназначна адказаць не магу, але магчыма. Ён з усходняй Беларусі, з Капыля, а мы, як я кажу ўжо, — "заходнікі". Ведаю толькі, што калі адбылося аб'яднанне Беларусі, яны нас папярэджвалі, каб мы нідзе не прызнаваліся за сваякоў. Бо тыя дагэтуль у дакументах пазначалі, што за мяжой сваякоў не маюць. А тут раптам знайшліся. Натуральна, савецкая ўлада такога не даравала б. Гэта сёння я магу не хаваць, што яшчэ адзін мой брат — Адам жыве ў Нью-Йорку і служыць там імамам. Я нават ездзіў да яго ў гасці. Там таксама ёсць аб'яднанне татар, выхадцаў, так бы мовіць, з Вялікага Княства Літоўскага — менавіта з Беларусі, Польшчы і Літвы. Я шчыра вітаю іх праз вашу газету.

— **Ісмаіл Мустафавіч, а ці шмат у вашым аб'яднанні моладзі!**

— На жаль, малавата, што нас вельмі турбуе. Мы арганізавалі некалькі нядзельных школ: у Іўі, Гродне, Слоніме, Смілавічах, Ляхавічах, Навагрудку. Там, дарэчы, цалкам бясплатна выкладаюць студэнты, якія прыехалі вучыцца на Беларусь з арабскіх краін. Але і гэтага недастаткова. Ведаецца, адбіваецца нават тое, што ў татар шмат змешаных шлюбав, а таму можа ўзнікнуць сумненне, ці пасыпаць такое дзіця вучыцца Каран.

— **Гэтакі нека перашкаджаюць мусульманскія правы!**

— Не, не. Якраз мы не супраць. Я маю на ўвазе пэўныя непаразуменні выключна ў сям'і, дзе адзін з бацькоў немусульманін. Мы ж ажыццяўляем навучанне толькі на добраахвотных пачатках. Цікава, што ўжо ёсць тры выпадкі, калі беларусы прынялі іслам, дарэчы, усе яны людзі адукаваныя. А працэс прыняцця нашай рэлігіі нескладаны: трэба ўсяго вымавіць адну фразу...

Канешне, мы спадзяемся на адраджэнне нацыі і рэлігіі. Трэба выводзіць людзей з шматгадовай спячкі, вольны будзям — выдаём часопіс, газету, дасылаем іх у абшчыны. Калі б не было надзеі, то проста апусцілі б рукі і не працавалі. А так усё ж такі спадзяемся. Вось ужо заўважылі ў нядзельных школах некалькі хлапчукоў, якія сапраўды цягнуцца да гэтай справы. Трое цэлы год вучыліся ў Стамбуле на спецыяльных курсах і зараз ведаюць Каран проста дасканала, а ім усяго па 15—16 гадоў. Трэба шмат працаваць з людзьмі, бо, на жаль, у многіх, незалежна ад нацыянальнасці і веравызнання, усё менш і менш застаецца духоўнага пачатку.

СТАРАДАЎНЯЯ КУЛЬТУРА — ЯЕ ТРЭБА НЕ ТОЛЬКІ ЗАХОЎВАЦЬ, АЛЕ І РАЗВІВАЦЬ

Менавіта такую мэту ставіць Беларускае аб'яднанне татар-мусульман "Аль-Кітаб". Пра яго дзейнасць больш падрабязна раскажае віцэ-прэзідэнт, член муфціята вучоны-гісторык Ібрагім КАНАПАЦКІ.

— У 1989 годзе ў Мінску было створана гарадское грамадска-культурнае аб'яднанне — згуртаванне татараў-мусульман "Аль-Кітаб". Адрозна планавалася рэспубліканская арганізацыя, але некаторыя з нас вельмі спышаліся і крышачку "напужалі" тагачаснае кіраўніцтва Фонду культуры. А таму было прапанавана спачатку ствараць суполкі на месцах, чым мы і заняліся: Гродна — гарадскі "Кітаб" і вольны сталіца. Але ў 1991-м годзе на з'ездзе ў Іўі зноў узнікла думка пра рэспубліканскае аб'яднанне. І тады яно было афіцыйна зарэгістравана ў Міністэрстве юстыцыі. Сёння мы маем сваю сімволіку і сцяг, дарэчы, вельмі адметны: бел-чырвоны з зоркай і паўмесяцам — маладзіком. Гэта наша гістарычная сімволіка, сцяг Грунвальда. Зараз да 600-годдзя хочам зрабіць падобныя значкі, але, можа, з-за вядомых абставін прыйдзеца націць у кішэні і пасведчанне: маўляў, сімволіка афіцыйна зацверджана.

Канешне, за тых гады, калі ўсё знішчалася і разбуралася, згублена шмат. Мне, як гісторыку, які займаецца даследаваннем сапраўднай белай плямы ў гісторыі нашага невялікага народа — савецкім перыядам, гэта зразумела асабліва. Што было ў XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX стагоддзяў — да пачатку 1917 года, вядома. Мы ўжо перааралі гэтую дзялянку ўздоўж і ўпоперак. Але так і застаецца цымяным, як адбылося, што

ў Савецкай Беларусі, дзе жыло 4 тысячы татар, яны не ўзялі голас, напрыклад, калі руйнаваліся мячэці. Зараз я працую з архівамі НКУС і бачу: проста бралі і ставілі да сценкі ці не пагалоўна. У верасні ў Польшчы адбудзецца канферэнцыя, прысвечаная данай тэме (у рамках 600-годдзя), то я маю намер там выступіць з дакладам.

Калі ствараўся "Аль-Кітаб", яго заснавальнікі разумелі: праблем наваліцца шмат. На той час ішоў працэс беларускага адраджэння. І ў яго рэчышчы распачалі сваю дзейнасць і мы. Гісторыя татар вельмі цікавая. Разам з маскоўскім гісторыкам Думіным мы выдалі кнігу "Беларускія татары: мінулае і сучаснасць". І хаця ўжо існавала шмат разнастайных даследчых прац, асабліва ў Польшчы, на тэрыторыі якой засталася большая частка татар, вывучаць усё яшчэ ёсць што.

Нягледзячы на тое, што за гады сталінскіх рэпрэсій генафонд татар фактычна быў вынішчаны, як, урэшце, і іншых народаў, апошнім часам пасля ўтварэння арганізацыі стала ясна: людзі пацягнуліся да нацыянальнай ідэі. Хаця, можа, яна ў нас і не так моцна выяўлена, бо мы даволі спецыфічны народ — славянамоўны цюркі, якія сваю мову страцілі некалькі стагоддзяў назад. Але застаўся стрыжань, які і дазволіў захавацца нам самім і не згубіць канчаткова ўласную культуру і традыцыі — гэта наша рэлігія, якая адначасна і пад жыццям мусульман.

Што ўдалося зрабіць "Аль-Кітабу"? Складзены спецыяльныя планы святкавання 600-годдзя татарскага асадніцтва на Беларусі. Нешта з намечанага ўжо рэалізавана. Нямапа яшчэ трэба зрабіць. Пад кіраўніцтвам віцэ-прэм'ера Уладзіміра Русакевіча створаны спецыяльны арганізацыйны камітэт, які і ўзяў на сябе ўвесь асноўны клопат па падрыхтоўцы і правядзенні адпаведных мерапрыемстваў.

Мы правялі тры міжнародныя канферэнцыі, тэмы якіх тычыліся розных бакоў жыцця татар на землях Беларусі, Літвы і Польшчы. Дзіўна, але знаходзяцца людзі, што папракаюць нас: нашто, маўляў, гэтыя вашы канферэнцыі, лепей бы збіралі людзей і, скажам, пелі ці скакалі. Але мне здаецца (і са мной згодныя многія), у першую чаргу важна разабрацца: хто мы і што мы на гэтай зямлі, каб даць, калі даць, навукова абгрунтаваную канцэпцыю далейшага развіцця нашага невялікага народа. З гэтай жа мэтай, зноў-такі ўпершыню, ствараецца спецыяльны энцыклапедычны даведнік на 2 000 артыкулаў. Ініцыятар выдання — член праўлення нашага згуртавання Якуб Якубоўскі. Так што, лічу, працэс развіваецца, ідзе ўшыркі.

У БЕЛАРУСІ ПАСЫНКАЎ НЯМА

Сапраўды, 600 год — тэрмін. Усяго хапіла на доўгім гістарычным шляху татар на Беларусі: былі ўзлёт, былі падзенні, страты. Але прайшоўшы праз усе выпрабаванні, народ захаваўся. І гэта, бадай, галоўнае. Сёння ў беларускіх татар звычайна імёны цюркскія, а прозвішчы — беларускія, і ў тым няма нічога дзіўнага, бо зямля, на якой яны жывуць ужо стагоддзі, даўно стала ім роднай, а яны — яе сапраўдныя родныя дзеці. У Беларусі пасынкаў няма.

Галіна УЛІЦЕНАК.

НА ЗДЫМКАХ: члены татарскага таварыства ў Мінску; мінская мячэць. Здымак 1902 года. Разбурана ў 1962 годзе; мячэць у Смілавічах. 1996 год.

ГІМНАЗІЯ — ГОНАР БРАСЛАВА

Будынак браслаўскай гімназіі стаіць у цэнтры горада, на высокім пагорку, вокнамі на бязмежныя далечыні возера Дрывяты. Гімназія — гонар Браслава. Тут займаецца 220 вучняў, пачынаючы з пятага класа, якія рыхтуюцца стаць адкаванымі, высокакulturнымі людзьмі. Акрамя агульнаадукацыйных прад-

метаў у гімназіі вялікая ўвага ўдзяляецца навучанню камп'ютэрнай грамаце, інфарматыцы, харэаграфіі, паглыбленаму вывучэнню англійскай, нямецкай ці французскай моў. А факультатыўна многія гімназісты вывучаюць яшчэ і польскую. Неўзабаве ў вучэбны працэс будзе

ўведзена праграма "Чалавек у сучасным свеце", а таксама "Культура паводзін", "Чалавек і права", "Псіхалогія зносін", "Філасофія жыцця", "Чалавек і сям'я", "Уводзіны ў эканоміку". Нядаўна ўведзены і другі корпус гімназіі, дзе размешчана кафэ, зала гульневых відаў спорту, вучэбныя кабін-

еты, студыя выяўленчага мастацтва. А ў планах — будаўніцтва інтэрната для гімназістаў з сельскай мясцовасці.

НА ЗДЫМКАХ: будынак браслаўскай гімназіі; у камп'ютэрным класе выкладчык Павел ШАКЕЛЬ і гімназістка Аксана КАРДЭЛЬ.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ.

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНЫЯ ўСТАНОВЫ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ МЕНШАСЦЯЎ БССР

НА АБШАРАХ КАЛІНІНСКАЙ АКРУГІ 1924—1927 ГАДОЎ

На тэрыторыі Беларусі з даўніх часоў жывуць, акрамя беларусаў, палякі, літоўцы, татары, яўрэі, латышы, рускія і прадстаўнікі іншых народаў. Немагчыма вывучаць гісторыю і культуру Беларусі без вывучэння гісторыі і культуры народаў, якія з'яўляюцца нацыянальнымі меншасцямі і стала жывуць на нашай бацькаўшчыне. Па-рознаму склаліся лёсы гэтых народаў, але відавочна адно — яны адыгралі значную ролю ў фарміраванні і развіцці беларускага народа.

У 20-я гады нашага стагоддзя склаліся найбольш спрыяльныя

скага, Клімавіцкага, Мінаславіцкага, Мсціслаўскага, Раснянскага, Хоцімскага і Чэрыкаўскага.

Агульная колькасць жыхароў акругі на 1. IX. 1925 года складала 401 111 асоб. З іх беларусаў — 277 667, рускіх — 87 223, яўрэяў — 34 756, палякаў — 1 547, іншых 1 908. Аднак гэтыя лічбы вельмі адносныя. Бо першыя дакладныя звесткі з'яўляюцца толькі пасля пералісу 1926 года. У дакументах маюцца і крыху іншыя лічбы на 1 студзеня 1925 года: латышоў — 530, палякаў — 1 887, рускіх — 87 023, яўрэяў — 31 966, беларусаў — 275 863, іншых — 848. Улічваючы,

Найбольш буйной групай вылучыліся рускія.

Напачатку ўсе культурна-асветныя ўстановы былі пераважна на рускай мове. Аднак у сувязі з правядзеннем "нацпалітыкі", у прыватнасці суцэльнай беларусізацыі, у Калінінскай акрузе хутка ўжо не было ніводнай школы на чыста рускай мове. Прычым, не было скаргаў ад бацькоў. Наадварот, у наяўнасці было жаданне тых, каб дзеці вучыліся ў беларускіх школах. Падобнае назіралася і сярод часткі яўрэяў. З культурна-асветных устаноў быў адзін клуб і адна бібліятэка для абслугоўвання чыста рускага насельніцтва. І гэта ўсё. У якасці красамоўнага факта можна прывесці наступны прыклад: на ўсю акругу быў толькі адзін піянератрад і ячэйка ЛКСМ на рускай мове ў Крычаўскім раёне на чыгуначнай станцыі.

Наступнай буйной групай былі яўрэі.

Як ужо згадвалася вышэй, іх у акрузе налічвалася каля 31—34 тысяч чалавек. З якіх 1 890 лічыліся вытворцамі, 1 038 былі членамі прафсаюза, 600 — членамі таварыстваў саматужнікаў (10 саматужных таварыстваў у 1926 годзе), 200 былі сялянамі ў арцелях (усяго было 22 арцелі, у тым ліку яўрэйская земарцель у Крычаве — Антонаўка), 52 селяніны ў асобных гаспадарках, 800 ганчляроў. У большасці сваёй яны кампактна пражывалі ў мястэчках, за выключэннем 2 вёсак, якія амаль цалкам складаліся з яўрэяў. Гэта вёска Антонаўка Крычаўскага раёна і Марцінаўка Бялынкавіцкага раёна.

Да савецкай улады яўрэі адносіліся лаяльна. Як адзначалася ў дакументах тых часоў: "антысавецкіх групіровак няма", толькі "ў 2 раёнах назіраліся спробы стварэння сіянісцкіх арганізацый". Пэўныя незадаволеныя савецкай уладай групоўваліся на эканамічнай глебе (высокія падаткі і г. д.).

Пры Калінінскім акружкоме было ўтворана яўбюро з 5 членаў і 2 кандыдатаў, якія збіраліся на пасяджэнні амаль штомесяц (напрыклад, за 8 месяцаў 1926 года — 11 пасяджэнняў). Пры ўсіх райвыканкомах меліся ўпаўнаважаныя па яўпрацы, пры акруговых прафбюро быў спецыяльны ўпаўнаважаны па рабоце сярод яўрэяў — членаў прафсаюза. У 1925 годзе было ўтворана яўрэйскае бюро ЛКСМ у Калінінскай акрузе. Найбольш актыўна вялася культурна-асветная праца на яўрэйскай мове ў Хоцімскім, Раснянскім і Чэрыкаўскім раёнах.

Падчас існавання Калінінскай акругі назіралася тэндэнцыя да актыўнага пашырэння колькасці яўрэйскіх школ.

Ігар ПУШКІН.

(Заканчэнне будзе).

БРАТЫ ІВАНОЎСКІЯ:
ТРОЕ ВЯДОМЫХ,
ЧАЦВЁРТЫ...

Летась лідскую зямлю, на якой пражыў ня-мала год, двойчы наведаў вядомы літаратар з Варшавы Земавіт Фядэцкі. На другую пабыўку ў Беларусь ён прыежджаў з сястрою Барбарай і яе мужам Мікалаем Брунарам, якія даўно пражываюць у Францыі. Падчас маіх задушэўных гутарак-успамінаў з варшаўскім госцем менш разгаворлівы пан Мікалай, пачуўшы нашу размову пра Іваноўскіх, раптам палез у партфель, дастаў адтуль невялікую кніжку і паказаў мне:

— Ці не пра вашых землякоў гэта кніга?

У руках у мяне была кніжка Казіміра Іваноўскага "Wspomnienia z kresowej mlodosci". Знаёмлюся з кароткай даведкай пра аўтара, які нарадзіўся ў 1922 годзе ў Вільні, у сям'і адваката, і з'яўляецца сынам Станіслава. Не, думаю, да вядомых братоў Іваноўскіх з-пад Васілішак ён, відаць, не мае ніякага дачынення. І, да свайго задавальнення, памыліўся. Зразумей гэта, глянуўшы на ілюстрацыі і ўбачыўшы добра знаёмыя будынкi ў Лябедцы і Галавічполлі былога Васілішкаўскага, а зараз Шчучынскага раёна. Прабег некалькі абзацаў аўтарскай прадмовы і даведаўся, што Станіслаў, бацька Казіміра, родны брат згаданых братоў.

Чым яны былі вядомыя? Усе трое былі рознай нацыянальнасці. Старэйшы па ўзросце Ежы быў палякам, не раз займаў пасады міністра і сенатара другой Рэчы Паспалітай. Прафесары Вацлаў і Тадэвуш лічылі сябе адпаведна беларусам і літоўцам. Першы з іх пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі і ў 40-х гадах эміграваў за ідэі Беларускай Народнай Рэспублікі і быў забіты ў Мінску, другі ж праславіў сваё імя як знакаміты вучоны-зоолаг Літвы Тадас Іванаўскас.

Яшчэ аб трох братах. Кожны з іх быў тройчы жанаты, а таму, піша аўтар, ён меў многа цёткаў. У кнізе прыводзіцца такі факт. У 20-х гадах маці Казіміра на нейкім прыёме ў Вільні была прадстаўлена самому Пілсудскаму. Той запытаў, якога Іваноўскага яна жонка. "Таго, што мае толькі адну жонку", — адказала жанчына. "Гэта значыць, Станіслава", — сказаў добра інфармаваны маршал, які дасканалы ведаў віленскую эліту.

Ды пакінем савецкай рауты, а лепш разам з аўтарам наведаемся ў тую ж Лябедку і навакольныя вёскі. Цікава і міла піша Казімір Іваноўскі пра жыццё і заняткі ў тых мясцінах сваякоў і тутэйшых сялян. Расказвае аб незабыўнай прыродзе мясцін, дзе прайшлі маладыя гады, не хавае цяжкасцей і канфліктаў даваеннага часу і гадоў акупацыі. І таму кніга ўяўляе сабою цікавасць для краязнаўцаў і шырокага кола чытачоў. Словам, гэтым творам сын малавядомага Іваноўскага і польскі вучоны ў галіне машынабудавання памог многім землякам лепш пазнаць гісторыю роднай старонкі.

І апошняе. На адным з фотаздымкаў я ўбачыў дом Іваноўскіх у Лябедцы, які называлі палацам. З пасляваеннага часу там месціцца дзіцячы прытулак. Глянуў на здымак і ўспомніў пачутую колькі гадоў назад у Вільні прапазіцыю літоўца-навукоўца, які родам з-пад нашай Радуні. Думка яго такая: стварыць калісці ў Лябедцы музей дружбы беларусаў, палякаў і літоўцаў, кім лічылі сябе браты Іваноўскія. Дай Бог, каб у нашым родным краі менш стала абяздоленых дзяцей. Тады можна было б спадзявацца, што выслабніцца некалі той палац і ў ім стане мажлівым адкрыць музей народаў-суседзяў, які ўславіць іх лепшыя рысы і традыцыі.

Алесь ЖАЛКОЎСКІ.

СТАЛА ЖЫВУЦЬ
НА НАШАЙ БАЦЬКАЎШЧЫНЕ

ўмовы для развіцця нацыянальных меншасцяў на Беларусі. У гэты час існавалі розныя культурна-асветныя ўстановы палякаў, яўрэяў, літоўцаў, латышоў, якія забяспечвалі духоўныя патрэбы асоб гэтых нацыянальнасцяў, спрыялі захаванню і развіццю іх культур на тэрыторыі тагачаснай БССР, у тым ліку і на абшарах былой Калінінскай акругі.

З сакавіка 1924 года Магілёўскі, Быхаўскі, Клімавіцкі, Рагачоўскі, Чавускі, Чэрыкаўскі і частка Рэчыцкага паветаў Гомельскай вобласці ў межах адміністрацыйнага падзелу 1920 года былі перададзены Савецкай Беларусі са складу РСФСР. Яшчэ праз чатыры месяцы, 17.07.1924 года, пастановай II сесіі БССР на Беларусі ліквідаваўся адміністрацыйны падзел на паветы і вобласці, а замест іх утварыліся акругі і раёны.

Усяго на Беларусі на той час было ўтворана 10 акруг. Адною з іх была Калінінская з цэнтрам у горадзе Клімавічы, у складзе якой было 10 раёнаў. Праіснавала яна да 9 чэрвеня 1927 года, калі былі скасаваны Барысаўская, Рэчыцкая, Слуцкая і Калінінская акругі. Восем раёнаў скасаванай Калінінскай акругі адышлі да Магілёўскай, а два (Мсціслаўскі і Раснянскі) — да Аршанскай акругі.

Вось у перыяд існавання самай усходняй часткі Беларусі — Калінінскай акругі і разгледзім пытанне існавання на яе абшарах культурна-асветных устаноў нацыянальных меншасцяў.

З моманту ўзнікнення Калінінскай акругі складалася з наступных раёнаў: Бялынкавіцкага, Касцюкоўскага, Краснапольскага, Крычаў-

што розніца нязначная, будзем абпірацца на гэтыя даныя.

Усю непасрэдную працу па арганізацыі і абслугоўванню нацыянальных меншасцяў праводзіў Акруговы камітэт КП(б)Б, які актыўна распачаў працу па правядзенню ў жыццё "нацпалітыкі" з верасня 1924 года. Найбольшую ўвагу ён надаваў стварэнню і дзейнасці культурна-асветных устаноў, якія б абслугоўвалі насельніцтва на роднай мове. З гэтай мэтай пры акружкоме ўводзіліся спецыяльныя пасады інспектараў па "польрабоце" і "яўрабоце", а пры раённых выканаўчых камітэтах (РВК) адпаведныя ўпаўнаважаныя. Меліся спецыяльныя работнікі па працы сярод пэўных катэгорыяў нацменшасцяў пры камітэтах ЛКСМБ і пры акружпрафбюро.

Да культурна-асветных устаноў і ўстаноў асветы адносіліся: школы, хаты-чытальні, бібліятэкі, пункты па ліквідацыі непісьменнасці (далей лікпункты. — І. П.), гурткі, у першую чаргу, драматычныя, клубы, дзіцячыя дамы і дзіцячыя садзікі.

Ужо на пачатку 1924/25 навучальнага года ў Калінінскай акрузе меліся: 408 беларускіх школ (вучылася 30 074 дзяцей), яўрэйскіх — 5(718), латышскай — 1(58), беларуска-польскай — 1(62), беларуска-літоўскай — 1(50) і яўрэйскі дзіцячы дом. У далейшым колькасць іх павялічвалася.

Установы асветы абслугоўвала 716 настаўнікаў (на 1925 год), сярод якіх было 675 беларусаў, 23 яўрэі, 17 рускіх, 2 латышы, 1 паляк.

Цяпер разгледзім непасрэдна, якія ўстановы існавалі і дзе, па нацыянальнасцях:

ВАЙНА. РЭВАЛЮЦЫЯ. МОВА.

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

часткі), працягвалася палітыка, сфарміраваная ў папярэднія дзесяцігоддзі: непрызнанне самастойнасці беларускай мовы ў тэорыі і максімальнае абмежаванне яе сацыяльных функцый на практыцы. Акрамя побытавых зносін, яна была дапушчана толькі ў сферу прыгожага пісьменства, перыядычнага друку і аматарскай культурна-асветнай дзейнасці. Фактычна з прычыны рэальных альбо штучна створаных цяжкасцей ваеннага часу функцыянаванне беларускай мовы нават у гэтых сферах звужалася: закрыліся рэгулярныя беларускія выданні, прыпынілі дзейнасць аматарскія культурныя беларускія выданні, прыпынілі дзейнасць аматарскія культурніцкія суполкі. З другога боку, царскія ўлады дазволілі адкрыць нацыянальна-таварыствы дапамогі пацярпелым ад вайны, якія, стаўшы легальнымі асяродкамі адраджэнцаў руху, карысталіся беларускай мовай ва ўнутраных зносінах, вялі на ёй працу ў сваіх дабрачынных установах.

Больш спрыяльныя абставіны для пашырэння сацыяльных функцый беларускай мовы склаліся ў Заходняй Беларусі пасля акупацыі яе летам-восенню 1915 года войскамі кайзераўскай Германіі. Імкнучыся аслабіць на занятых землях расійскія ўплывы, немцы ўвялі тут абмежаванні для рускай мовы і адначасова афіцыйна дазволілі ўжываць у адміністрацыйным, грамадскім і культурным жыцці мясцовыя мовы.

У беларускім пытанні германскі ўрад доўга не мог канчаткова вызначыцца, але прызнаў нацыянальную адметнасць беларусаў і раўнапраўе іх мовы поруч з польскай, літоўскай і іншымі мовамі краю. Мясцовая адміністрацыя на Віленшчыне, Гродзеншчыне, Беластоцкім і зносінах з насельніцтвам абавязана была карыстацца і беларускай мовай. Пашырэнню сферы яе бытавання спрыяла актыўная дзейнасць легальных і канспіратыўных беларускіх арганізацый, якія дамагаліся аднаўлення на землях былога Вялікага Княства Літоўскага супольнай беларуска-літоўскай дзяржавы, з забеспячэннем поўных правоў усім нацыям. Сярод насельніцтва яны вялі вусную і друкаваную прапаганду па-беларуску. У 1916—1918 гадах у Вільні пад кантролем нямецкай адміністрацыі выдавалася беларуская газета "Гоман". Выходзілі з друку кнігі і брашурныя беларускай мове. Наладжваліся беларускія культурныя імпрэзы. Гістарычна важнай з'явай стала зараджэнне на занятых немцамі тэрыторыі сістэмы беларускага школьніцтва — тым самым беларуская мова засвойвала новую сферу бытавання. Першая беларуская пачатковая школа распачала працу ў Вільні ў лістападзе 1915 года; к вясне 1918 года ў зоне "старой акупацыі" такіх школ было больш за 150. Арганізаваліся беларускія курсы для настаўнікаў, у 1916—1918 гадах у мястэчку Свіслач Ваўкавыскага павета дзейнічала першая беларуская настаўніцкая семінарыя. Было наладжана выданне падручнікаў, зроблены першыя спробы стварыць беларускую навуковую тэрміналогію. Але ў той жа час акупацыйныя ўлады рашуча перапынілі тыя грамадскія ініцыятывы ў нацыянальна-культурнай галіне, якія не стасаваліся з іх намерамі.

На тэрыторыі, што заставалася пад расійскай юрысдыкцыяй, моцны імпульс узвышэнню грамадскага статусу беларускай мовы дала рэвалюцыя 1917 года. Пасля падзення царызму былі адменены саслоўныя, рэлігійныя і нацыянальныя абмежаванні. У варунках шырокіх палітычных свабод, аслаблення цэнтральнай агульнарасійскай улады сацыяльныя пазіцыі кожнай мовы шмат у чым сталі залежаць ад ініцыятывы знізу, ад суадносін паміж нацыянальна-патрыятычнымі і вялікадзяржаўна-цэнтралістычнымі сіламі. На Беларусі падчас рэвалюцыі рабіліся спробы ліквідаваць манополію рускай мовы ў адміністрацыйнай сферы, але яны заўсёды сустракалі моцнае процідзеянне. Таму на працягу 1917 года ў органах улады і мясцовага самакіравання беларуская мова практычна не загучала. Перспектывы ўмацавання яе пазіцыі ў грамадстве непасрэдна залежалі ад дзейнасці беларускіх адраджэнскіх арганізацый, ад выніковасці іх барацьбы за нацыянальную дзяржаўнасць, аптымальнай формай якой на той час лічылі тэрытарыяльную і нацыянальна-палітычную аўтаномію Беларусі ў складзе Расійскай федэратыўнай рэспублікі. Меркавалася, што ў аўтаномнай Беларусі права роднай мовы на развіццё і выкарыстанне ў дзяржаўна-адміністрацыйным, грамадскім жыцці, у сістэме адукацыі будзе замацавана заканадаўча. Цвяроза ацэньваючы рэальную моўную сітуацыю, беларускія адраджэнцы не фарсіравалі дасягненне гэтай мэты. Але самай сваёй дзейнасцю спаквалі яны пашырэнне грамадскі арэал бытавання роднага слова. Па-беларуску праводзіліся мітынгі, распаўсюджваліся беларускамоўныя лістоўкі, перадвыбарчыя адошвы і г. д.

У красавіку—чэрвені 1917 года ў Мінску выдавалася газета "Грамада" — орган адроджанай Беларускай сацыялістычнай грамады, з мая 1917 да канца 1918 года выходзіла грамадска-палітычная, эканамічная і літаратурная газета "Вольная Беларусь". Друкаваліся літаратурна-мастацкія і публіцыстычныя брашурны. Нарастаў самадзейны культурна-асветны рух. Выдатным прапагандыстам роднага слова стала створанае ў красавіку 1917 года Першае беларускае таварыства драмы і камедыі, якое гастралювала па ўсім краі. Летам 1917 года патрыятычна настроеныя ксяндзы-беларусы распачалі інтэнсіўную працу па ўвядзенню беларускай мовы ў касцельнае набажэнства. Сярод настаўнікаў усё большае разуменне знаходзіла ідэя беларусізацыі школы. У выніку ўслед за Заходняй Беларуссю ў 1917/18 навучальным годзе першыя парасткі беларускага школьніцтва прабіліся і з усходняга боку фронту. Прыход у кастрычніку 1917 года ўлады большавікоў, якія з зацятай агрэсіўнасцю паставіліся да нацыянальнага адраджэння беларусаў, прытармазіў працэс культывавання беларускай мовы ў розных сферах грамадскага жыцця. Аднак у першы, кароткі перыяд свайго кіравання на Беларусі (з кастрычніка 1917 да лютага 1918 года) большавікі не здолелі цалкам выцесніць беларускае слова з ужо здабытых пазіцый.

Пасля адыходу большавікоў на ўсход у выніку новага германскага наступлення асноўнае ядро беларускай тэрыторыі (за выключэннем некалькіх паветаў Віцебскай і Магілёўскай губерняў, што засталіся ў складзе савецкай Расіі) зноў апынулася пад кантролем адной дзяржаўна-палітычнай сілы — германскіх ваенных улад. Дзве плыні беларускага адраджэння, падзеленыя раней лініяй фронту, злучыліся ў адзін паток. У сакавіку 1918 года абвешчаецца Беларускае Народнае Рэспубліка як незалежная і вольная дзяржава. Пытанне пра ступень суверэннасці гэтай рэспублікі, аб'ём уладных паўнамоцтваў яе палітыка-адміністрацыйных структур застаецца дыскусійным. Але бясспрэчным з'яўляюцца поспехі БНР у нацыянальна-культурным будаўніцтве. Перыяд існавання БНР — адзін з найвышэйшых узлётаў у гісторыі беларускай мовы. У красавіку 1918 года яна была абвешчана дзяржаўнай і абавязковай мовай рэспублікі. На ёй павінны былі складацца ўсе дзяржаўныя акты, дакументы ўрадавых устаноў, весціся афіцыйная перапіска. Упершыню ў эпоху новай гісторыі мова беларускага народа набыла дзяржаўны статус. Гэта немінуца павышала яе прэстыж, спрыяла развіццю афіцыйна-дзелавай лексікі, паскарала ўкараненне мовы ў іншыя сферы грамадскага жыцця. Пасля абвешчання БНР прыкметна ўзрасла выдавецкая дзейнасць: у 1918 годзе выходзіла каля дзесятка беларускамоўных газет і часопісаў, было выпушчана некалькі дзесяткаў кніг і брашур, значную частку якіх складалі падручнікі. Небывалы размах атрымала сетка беларускіх школ: ад 200 да 350. Адкрыліся першыя беларускія прафесійныя навучальныя ўстановы. У Мінску вялася падрыхтоўчая праца па заснаванні Беларускага ўніверсітэта. На пачатку 1918 года ў Вільні пачало дзейнічаць Беларускае навуковае таварыства, якое шмат зрабіла для перакладу на беларускую мову мастацкай і навуковай літаратуры. Працягвалася ўвядзенне роднага слова ў рэлігійнае жыццё. Услед за каталіцкім духавенствам да беларускай ідэі пачалі далучацца праваслаўныя святары. Масавы характар набыў у БНР стыхійны культурна-асветны рух. На яго грунце вырасталі артыстычныя калектывы, якія набывалі сталы, прафесійны характар.

Аднаўленне на Беларусі савецкай улады пасля паражэння Германіі ў вайне і адыходу германскіх войск (лістапад-снежань 1918 года) сарвала рэалізацыю канцэпцыі беларускай дзяржаўнасці ў форме незалежнай дэмакратычнай рэспублікі. Адпаведна застаўся незавершаным заканамерны працэс станаўлення беларускай мовы ў якасці паўнаважнага сродку зносін і найважнейшага атрыбута суверэннай нацыянальнай дзяржавы. Але сур'ёзнае ўзрастанне за гады першай сусветнай вайны сацыяльнага статусу беларускага слова стала паказальным прэцэдэнтам, неабвержным гістарычным доказам яго здольнасці абслугоўваць найважнейшыя сферы жыцця сучаснага грамадства. Разам з тым падзеі васьмідзесяцігадовай даўнасці і наступныя гістарычныя калізіі падводзяць да высновы, што набыццё беларускай мовай усёй паўнаты сацыяльных функцый магчыма толькі пры няўхільным умацаванні незалежнай беларускай дзяржавы, калі працэс нападнення яе суверэннасці рэальным зместам стане незваротным.

Станіслаў РУДОВІЧ.

ПАЛЕСКАЯ ГЛЫБІНКА

ДРАГІЧЫН

У глыбіні самабытнага, непаўторнага палескага краю, на перакрывававанні шматлікіх дарог, знаходзіцца невялікі гарадок Драгічын (мясцовае Дорогычынь). З першага погляду, звычайны райцэнтр, якіх шмат на Беларусі, але гісторыю ён мае цікавую. Перш за ўсё цікавае паходжанне назвы гарадка. Якіх толькі версій не існуе наконт гэтага! Мабыць, на Беларусі не шмат знойдзеш населеных пунктаў з такой колькасцю варыянтаў назвы паходжання. Адна група аўтараў лічыць, што горад атрымаў сваю назву ад географічнага палажэння на скрыжаванні важных дарог з Галіцкай Русі на Навагрудак і Слонім, а таксама з Брэста ў Пінск, а можа быць, назва Драгічына звязана з племенем дрыгавічы, што жыло на гэтых землях у глыбокай старажытнасці. Яшчэ бытуе версія, што назва звязана з вырабам дрог — доўгай павозкі без кузава. Але нідзе ў бліжэйшых сёлах не засталася доказу існавання гэтага рамяства. Спраба тлумачэння паходжання назвы Драгічын ад балтыйскага "дрэгас", што значыць сыры, не мае падстаў, таму што балотныя масівы знаходзяцца на значнай адлегласці ад горада, а сам горад размешчаны на невялікім узвышшы пад назвай — Загардзе, і, акрамя таго, назва Драгічын з'явілася ў XVII стагоддзі.

І, нарэшце, у апошні час многія тапанімісты пачатак назвы Драгічын знаходзяць у асабістай назве, шырока распаўсюджанай ва ўсходніх славян (Драга, Драгамір), у заходніх (Драган, Драгамір). Да сённяшняга часу мясцовае насельніцтва гаворыць Драгічын, Дорогычынь.

Цікава, што ў суседняй Польшчы таксама ёсць свой Драгічын, некалі буйны горад. У часы Вялікага Княства Літоўскага польскі Драгічын быў не менш вядомы, чым Брэсце ці Гародня.

Наш палескі Драгічын маладзейшы за польскі. Упершыню ён упамінаецца ў 1452 годзе, і называўся ён тады Давячоравічы. Тут знаходзіўся княжэцкі двор — адміністрацыйны цэнтр кіравання сёламі заходняй часткі княства. Пасля смерці апошняга пінскага князя Фёдара Іванавіча ў 1521 годзе ўсе княжэцкія сёлы, у тым ліку і Давячоравічы, уваходзілі ў лік каралеўскіх, так званых сталовых маёнткаў.

Удалае географічнае месцазнаходжанне Давячоравічаў паспрыяла ўстанавленню тут кірмашоў і ўвядзенню сля ў ранг мястэчка (1623 год). Звесткі аб часе і прычынах змены старажытнай назвы Давячоравічы на больш

новае — Драгічын не засталіся. Як і Беларусь, мястэчка неаднаразова разбурана вайной. Так было ў часы народнага паўстання, якое ўзначальваў Б. Хмяльніцкі, і польска-шведскіх войнаў сярэдзіны XVII і пачатку XVIII стагоддзяў.

У інвентары, складзеным у 1779 годзе, усе вёскі, што раней знаходзіліся пад кіраваннем Давячоравіцкага двара, увайшлі ў склад Драгічынскага графства ўладара Астроўскага. Назву Давячоравічы сярод іх не сустракаем.

У Драгічыне інвентар пералічвае царкву, кляштар, манастыр, кірмаш і вуліцы: Хомская, Пінская, Пярковіцкая. Вёскі Зарэчка (з поўдня) і Стараселле (з поўначы) лічыліся прадмесцямі, а Драгічын — горадам. З 1795 года ў складзе Расіі. Быў цэнтрам воласці Кобрынскага павета Гродзенскай губерні. Па першаму перапісу насельніцтва Расійскай імперыі Драгічын налічваў 2 258 жыхароў, а ў 1905 годзе — 2 640 чалавек. У XX стагоддзі гарадок перажыў шмат войнаў. У першую і другую сусветныя войны Драгічын быў амаль поўнасьцю спалены.

Не пазнаць горад (гэты статус ён атрымаў у 1967 годзе) сёння. Зараз ён налічвае каля 16 тысяч чалавек. Яго вуліцы ўпрыгожваюць шматпавярховыя сучасныя дамы, зялёныя насаджэнні, кветкі. На цэнтральнай вуліцы, якая яшчэ да сёння носіць імя Леніна, размешчаны шматлікія адміністрацыйныя і жылыя будынкі, многія з якіх яшчэ даваенных часоў.

У горадзе працуе адзін з буйнейшых у Беларусі трактарарамонтны завод. Акрамя таго, маецца камбикормавы завод, у Беларусі і за яе межамі вядомая прадукцыя драгічыньскіх сыраробав. Нядаўна пачаў працаваць цэх па вырабу гематэгену на заводзе медпрэпаратаў. Шырока вядомы на Брэстчыне мясцовы кірмаш.

Са зменай мясцовай улады змянілася жыццё горада. Асабліва вялікія змены адбыліся ў сферы гандлю. Пабудаваны і рэканструяваны за апошнія 3 гады шматлікія магазіны. Многія з іх такія прыгожыя, што нагадваюць еўрапейскія супермаркеты, і цэны ў іх больш-менш прыстойныя.

Цэнтральную вуліцу горада ўпрыгожвае гімназія з плавальным басейнам, пабудаваная ў пачатку 90-х гадоў, шматлікія крамкі, кафетэрыі, рэстараны. Адным словам, старажытны Драгічын стаў яшчэ больш прыгожым.

Юрый МАКСІМОВІЧ.

НА ЗДЫМКАХ: праваслаўная царква ў Драгічыне; зона адпачынку ў Драгічыне.

(Заканчэне.
Пачатак на 1-й стар.)

— Не, браце, не з'яўлялася тое, і нічога такога ўва мне не спараджалася, — адказвае мой субсідэнік. — Магчыма, недзе ў тайніках душы жыло адно летуценнае спадзванне: у тэатр я абавязкова вярнуся, куды б мяне ні вяла тая лясвіца лёсу.

Ён спасылаецца на «лесвіцу» — трохі насмешлівым тонам, бо я, перабраўшы ў памяці яго кар'ерныя крокі ў партына-дзяржаўным апарате, дазволіў сабе пажартаваць і сказаць нешта накшталт таго, што ў чыноўніцкім свеце іерархія — гэта лясвіца для кіраўнікоў, на кожнай прыступцы якой таго, хто па ёй шыбуе ў гару, падпільноўвае схаваны за пачывай маскай сапернік. Іван Іванавіч, відаць, шануе ўсякую карысную працу, і яму прыкра слухаць кліны ў адрас наменклатурных службоўцаў, якія часта робяць сапраўды добрыя справы і ў структурах улады. Што ні кажы, а такая карпарацыйная ўпадоба заслугоўвае павагі.

Пятнаццаць гадоў ён дырэктарствуе ў нашым правафланговым, як называюць Купалаўскі, тэатры. Менавіта «пры Вашкевічу» гэтай сцэне нададзена годнасць Нацыянальнага тэатра, што замацоўвае за ім статус асаблівы. Яму наканавана быць тэатральна-мастацкім выразнікам народнай душы, беларускай адметнасці чалавечых характараў і супольнага лёсу — лёсу нацыі. Я гавару надта патэтычна?

— Не-не, па сутнасці, так яно і ёсць, — ажыўлена згаджаецца са мной толькі што амаль перапоўнены насмешлівым настроём «пан дырэктар». — Спадзяюся, што мне даруюць, калі я паўтару сказанае некалі нашым вялікім папярэднікам Фларыянам Ждановічам, у верасні дваццатага... пасля адкрыцця БДТ спектаклем «Рысь» паводле Э. Ажэска і Купалавай «Паўлінкі»: «А што, хлопцы, мо мы з вамі падзім відовішча, якое кладзе пачатак існаванню на Беларусі свайго ўпаснага — накіталт «Камеды Франсэз» або піцёрскай Александрыні... Шчэпкінскага Малога ці знакамітага «Олд Вік» у Лондане...»

— І што — атрымліваецца? — карціць мне пад'юдзіць дырэктара-ганарліўца. — Хто-небудзь з аўтарытэтаў лічыць купалаўскую трупу роўнай трупе той жа «Камеды Франсэз»?

— Не лавіце мяне на слове, — строга адказвае І. Вашкевіч. — Ваш брат-тэатрал павінен ведаць, што кожная з'ява ў такім непасрэдна жывым мастацтве, як мастацтва сцэны, — адметная... непаўтарная... непаўнальная... І дарэмна настырацца нам з Фларыянам Паўлавічам. Ён... яго паслядоўнікі і наступнікі... вучні... купалаўцы... прынамсі, лепшыя і сумленныя... бяруць чыны ўдзел у гартванні і ўва ўдасканаленні па сучасных эстэтычных крытэрыях свайго мастацтва... Беларускай школы акцёрскага рамяства... Беларускага тэатраменту ў раскрыцці і трактоўках адвечных праблем існавання чалавека сярод да сябе падобных — у грамадстве. Няма чаго і спрачацца, сцэнічнае мастацтва прызнана ва ўсім свеце як універсальны спосаб паляпшаць норавы і ўдасканальваць чалавечую мараль, каб яна рабілася добрапрыстойнай. І нацыянальная творчая спецыфіка — абавязковы элемент тае універсальнасці.

Калі я збіраўся гутарыць з І. Вашкевічам, звярнуўся да аднаго з вядучых майстроў сцэны з пытаннем, што найбольш каштоўнае ў дзейнасці цяперашняга дырэктара ў Купалаўскім.

— Адно тое, што ён прыклаў значны высілак, каб у нашым рэпертуары заўсёды прысутнічала «Паўлінка»... Разумеецца, ці не са дня яе прэм'еры на спектакль пасыпаліся пыкельна знішчальныя крытычныя... і не толькі крытычныя... заўвагі, папрокі, ідэалагічныя абвінавачванні ў нібыта скажоным лустры, якое адлюстроўвае задуму Янкі Купалы. Ды і ў нашым тэатральным асяроддзі знаходзяцца дама-

рослыя Заіпы і хто дзе лямантуюць пра нібы архаічную фальклорную атмасферу ды пра састарэлыя прыёмы рэжысуры, пра наіўны змест п'есы... Не будзем спрачацца, спектакль за пяцьдзесят пяць гадоў жыцця на сцэне амаль нязменны і трохі адстае ад сучасных уяўленняў пра сцэнічнае відовішча. Ды глядач яго любіць... захапляецца ім... акцёры адчуваюць асалоду ад паглыблення ў маляўнічыя і па-народнаму каларытныя ролі... Ну вось жа ў Англіі пры цяперашнім узроўні дэмакратыі захоўваецца каралеўскі двор і ўсе атрыбуты манархіі, якая царуе і не ўдадзіць. А хай хто паспрабуе скасаваць інстытут каралеўскага рытуала, і англійская дэмакратыя страціць нешта надзвычайна роднаснае і звыкла дарагое грамадзянам Вялікабрытаніі. Вядома, і гэтае параўнанне кульгае на абедзве нагі, ды пазбаўце афішу нашага тэатра «Паўлінкі», і што-сьці вельмі істотнае ў абліччы Нацыянальнага тэатра імя Янкі Купалы зменіцца непазнавальна.

хоўваюцца? Не, далёка не заўсёды. У творчым асяроддзі, бывае, спрэчку ператвараюць у зручны момант кінучы цагліну ў апанента, замест таго каб паклапаці яе на рыштванні агульнай справы — спектакля. Бывае!

Не зусім зручна і наўрад ці тактоўна звяртацца да дырэктара тэатра з пытаннем, якое мяне самога, газетнага рэцэнзента, хваляе. Там, у закулісным свеце, здараюцца нябачныя для свету такія жудасныя духоўныя трагедыі! Бо артыст — гэта ж ненатольная прага грамадскага (глядацкага) поспеху. Яму нясцерпна балюча доўжыць дні і месяцы без тае ролі, ва ўвасабленне якой асабіста яму з залы падкінуць хоць на шэлег удзячнага прызнання. У купалаўскай тэатры шэсцьдзесят акцёраў. Сапраўдных. Калі вы думаеце, быццам тэатр можа расчыніць дзверы ў жаданы для кожнай і кожнага з іх прыстанак поспеху, вы памыляецеся. І дзіву даецца, чаму вось той, заваяваўшы прызнанне амаль як кумір публікі,

якое няма цярпення? Як адміністрацыйная асоба, ён мае права і адмакнуцца ад якіх прэтэнзій ці прэм'ерскай мані вялікасці. А па акцёрскаму свайму мінуламу?

— Чаму — мінуламу? — перапытвае І. Вашкевіч. — Я і дасюль адчуваю часам нейкі покліч, быццам гукае мяне сцэна... Таму — крыў божа! — каб «ад-мах-нуцца» або іранічна ўсміхнуцца... Не-не! Надоечы ў мяне быў такі, як вы казалі, з прэм'ерскай маніяй. Казырыўся, нагаварыў — мех і кайстру. Я не надта і крыўдую на яго. Ну, вядома, мухі ў носе, аднак... Ён жа, бывае, у адно імгненне... Але, як Моцарт! Помніце, кампазітар аднакроць у адно імгненне мысленна ўявіў... «убачыў»... сімфонію ва ўсёй яе мастацкай завершанасці яшчэ перад тым, як яна шэсцьдзесят абазначылася на нотнай партытуры... Большасць яго партнёраў яшчэ ў «застольным перыядзе»... тэксту не ведаюць на памяць... А ён — наш прэм'ер — ужо зажыў і вобразе.

Слухаючы Вашкевічаў гімн у гонар акцёра, я заўважаю: «А вы — паэт...»

Перажытае ў маладыя гады не выпадкова называюць радзімай душой чалавека. Мабыць, і характар Івана Вашкевіча з яго ўважлівым стаўленнем да людзей тэатральнага асяроддзя мае свае вытокі яшчэ ў ваенным дзяцінстве. Вайна абпаліла яго і назаўсёды засталася з ім адбіткам дзіцячых уражанняў — ад таго, як гергеталі чужынцы ў зялёных мундзірах, ад страквання кулямэтаў, ад забітых аднавяскоўцаў, родных і блізкіх, якіх і ён, малеча, хаваў у сырой зямлі ля ваколіц Ганалеса, ад сірочага хлеба і ад самоты пад начным зорным небам. І яшчэ зведаў ён ратавальнае цяпло чалавечай рукі, што бы ненаўмысна кладзецца табе на плячо.

І адчуў ціхую моц голасу таго, хто не звоніць у атопак, а сапраўды зычыць табе дужасці: «Ах, Ванёчак, няма чаго нос вешаць на квінту! Даў Бог стан — дасць і жупан. Ды і сам ты не зломак, яшчэ дзеду Сяргейчыку бараду на кулак накруціш...»

Яны спрыялі маладому артысту Івану Вашкевічу, піянеры Коласаўскага тэатра, — Аляксандр Ільінскі, Цімох Сяргейчык, Анатоль Трус, Алена Радзюлоўская. І калі яго ўводзілі ў камедыю «Несцерка» на ролю «самога» Сяргейчыка — Шкаляра, то і дзівіліся, і ўхвалялі ягоны малянак ролі. А той Шкаляр Самхвальскі выглядаў не такім ужо і тупым дурнем з балбатлівым языком. Здавалася, нібы пан Самхвальскі хітруе і ўпотаі разам з Несцеркам хоча высмеяць кожнага хвалько, асабліва калі той хвалько прэтэндуе на прызнанне, на пасаду, на прывілеі.

Калі можна сказаць, што дырэктар добра выконвае свае службовыя абавязкі? Аншлак «Усе білеты прададзены!» цяпер наўрад ці паказчык таго, хоць ён вельмі пажаданы. Тады — што? Аказваецца, галоўнае імкненне І. Вашкевіча — забяспечыць поспех творчай работы вось гэтай — сённяшняй — супольнасці купалаўцаў. І ён, маючы вялікі вопыт, усё вучыцца і вучыцца кожную сітуацыю ў закулісным свеце і вакол тэатра ацэньваць як са сваіх грамадзянскіх і службовых пазіцый, так адначасова і з пазіцый свайго апанентаў-спрачальнікаў.

Для гэтага патрэбны яшчэ і вялікія грошы, матэрыяльнае забеспячэнне. Надта патрэбны. Можна, не зусім памыляюцца французы, сцвярджаючы з апломбам, што грошы — гэта душа вайны, каханя і сцэны. І сцэны! Як у сучасных эканамічных варунках здабывае іх дырэктар Купалаўскага? Ведаю, што ён здолее сабраць нешта накшталт «клуба мецэнатаў» і пракладае надзейныя сцежкі ва ўстановы...

— Гэта, як той казаў, сакрэт фірмы, — смяецца Іван Іванавіч, і я здагадаўся, што «пра гэта» ён нічога мне не паведаміць. Скрытнасць бывае самай надзейнай вартай нашага арыгнальнага і смелага замераў. Не лічыцца з тым я не маю права. Таму развітаюся з гаспадаром дырэктарскага кабінета, паклаўшы ў кішэню кантрамарку на новы спектакль.

Барыс БУР'ЯН.

ЛЯЛЬКІ ЯПОНІІ

У Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстава «Лялькі Японіі». Для беларускіх глядачоў гэта магчымаць пазнаёміцца з культурай далёкай краіны, з яе багатымі традыцыямі вырабу лялек.

Тут прадстаўлены фігуркі з дрэва, паперы, тканіны ці гліны. Кожная — унікальны твор мастацтва, дзе выкарыстаны багатая тэхніка і найтанчэйшая колеравая гама ў адзенні, у якое аранжыраваны японскія лялькі. Творы гэтыя — высокія ўзоры мастацкай творчасці, таму лялькі не прызначаны для гульні дзяцей. Яны сталі ў Японіі відам мастацтва, групуюцца згодна з асобымі датамі японскага календара, дызайну і асаблівасцямі вырабу.

Экспазіцыя пасля Мінска пераедзе ў Гомель.

НА ЗДЫМКАХ: з японскай выставы.

Фота Аркадзя НІКАЛАЕВА.

ВЕЧАРЫНА НАДЗЕІ АРТЫМОВІЧ

«Сустрэчы культуры» — пад такой агульнай назвай адбылася творчая вечарына пісьменнікаў, вытвараў мастакоў, тэатральна прадстаўлені калектываў з Украіны, Беларусі, Чэхіі ў польскім горадзе Любліне. Ініцыятарам і арганізатарам гэтых сустрэч з'яўляецца асяродак «Гарадская брама — тэатр НН», які нядаўна гасцінна вітаў беларускую паэтку з Бельска Надзею Артымовіч.

Імпрэзу распачаў крытык Сяргей Кавалёў кароткім дакладам пра творчасць Н. Артымовіч у кантэксце сучаснай беларускай літаратуры. Прагучалі некаторыя творы паэткі і па-польску ў выкананні яшчэ аднаго ўдзельніка аўтарскага вечара, польскага паэта і перакладчыка Тадэвуша Карабовіча.

Аўдыторыя прыхільна і з зацікаўленасцю прымала паэзію Надзеі Артымовіч, моўнага бар'ера амаль не адчувалася. Присутныя імкнуліся да размовы з паэткай, задавалі пытанні, выказвалі свае ўражання і меркаванні.

«БРАМУ СКАРБАЎ СВАІХ АДЧЫНЯЮ...»

Максіму Гарэцкаму не давялося належаць чынам быць упісаным у беларускі літаратурны працэс пры жыцці. У апошнім апавяданні пісьменніка «Скарбы жыцця» ёсць словы: «Браму скарбаў сваіх адчыняю...» На вялікі жаль, толькі праз паўстагоддзя пасля смерці М. Гарэцкага стала магчымым адкрыць людзям скарбы яго таленту.

Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры праводзіць вялікую работу па прапагандзе жыццёвага і творчага шляху аднаго з заснавальнікаў беларускай мастацкай прозы, пачынальніка беларускага літаратурнага мастацтва, літаратурнай крытыкі і публіцыстыкі, мовазнаўства, збіральніка і прапагандыста вуснай народнай творчасці Максіма Гарэцкага. Аб гэтым сведчыць экспазіцыя музея «Покліч», у якой уважліва трагічны лёс пісьменніка, філіял у вёсцы Малая Багацькаўка, на радзіме М. Гарэцкага, перасоўная выстава «Жыццёвы і творчы шлях М. Гарэцкага», штогадовыя літаратурныя чытанні.

А 8 красавіка ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры сабраліся вучні і настаўнікі школ Мінскага раёна, каб прыняць удзел у Першых школьных літаратурных чытаннях, прысвечаных М. Гарэцкаму, — «Браму скарбаў сваіх адчыняю...»

Словы гэтыя вельмі пасуюць да зместу мерапрыемства, таму што М. Гарэцкі ўсім сваім жыццём, сваёй творчасцю адчыніў браму скарбаў у думках і сэрцах вучняў. А калі я пачула іх выступленні, то зразумела, што не ўсе страчана ў нашым грамадстве і, самае галоўнае, не страчана надзея на падрастаючае пакаленне, вера ў нацыянальнае адраджэнне.

З прывітальным словам да ўдзельнікаў чытанняў звярнуўся акадэмік Акадэміі навук Беларусі, пляменнік Максіма Гарэцкага Радзім Гарэцкі. Ён падараваў выступоўцам кнігі пісьменніка. Потым выступіў член-карэспандэнт Акадэміі навук Беларусі Міхась Мушыньскі, чые навуковыя працы па гарэцказнаўству вядомыя не толькі на Беларусі.

Больш за 35 школ Мінскага раёна прынялі ўдзел у чытаннях. Падрыхтавана 40 рэфератаў. 10 лепшых атрымалі магчымасць быць зачытанымі на канферэнцыі. А даклад вучаніцы 11 класа Бараўлянскай сярэдняй школы № 2 Таццяны Маслоўскай «Лёс бацькаўшчыны і яе сыноў у апавесці М. Гарэцкага «Ціхая плынь»» вылучаны на Шостыя гарэцкія чытанні, што пройдуць з 28 па 30 траўня ў Горках.

У падсумаванні, прынятым на чытаннях, было вырашана пашыраць і працягваць справу школьных чытанняў. У верасні будзе распачата

праца па падрыхтоўцы чытанняў па творчасці Уладзіміра Караткевіча, якія мяркуецца правесці ў лістападзе, да дня нараджэння пісьменніка.

Напрыканцы Першых школьных гарэцкіх чытанняў Эльвіра Ярчак, выкладчыца беларускай мовы і літаратуры Бараўлянскай сярэдняй школы №2, прачытала свой верш, прысвечаны М. Гарэцкаму (дарэчы, гэта яна з'яўляецца кіраўніком даклада, вылучанага на Шостыя гарэцкія чытанні).

Эльвіра ЯРЧАК

Максіму ГАРЭЦКАМУ

Прынясьце на стол чысты белы абрус —
Пачастуем гасцей медавухай і квасам.
І ўспомнім цябе, наш Максім Беларус,
І ўспомнім жыццё, што згарэла да часу.

Ці згарэла! А можа, каметай ляціць,
Асвятляючы цемру касмічнай прасторы,
І над ціхаю плыню падоўгу вісіць,
Прадвешваючы радасць ці гора!

Ціхай плыню нам бачыцца сціплы наш край,
Ціхай плыню — але ж не балотам!
Шчыра верым у светлы, у будучы рай,
Бо навошта ж ахвяры, навошта!

І Малая Багацькаўка, Менск і Альбуць
Падарылі нам волатаў духу.
Дык за што ж, Беларусь, тваіх дзетак
вядуць паміраці заўчасна са скрухай!

Ці ж яны пасягнулі на нечы прастол! —
Баранілі свой край, сваю мову.
І шапталі асмяглыя вусны: за што!..
І нашчадкі схілялі галовы.

Верце, Божае слова не знішчыць ніхто,
Бо яно новай рунію прав'еца.
А лухта як была, так і будзе лухтой,
Толькі «Скарбы жыцця» грэюць сэрца.

Дык сцяліце ж на стол самы белы абрус —
Пачастуем гасцей медавухай і квасам.
І ўспомнім цябе, наш Максім Беларус,
І ўсіх тых, што сканалі дачасна.

«...Я жыць хачу вольным жыццём —
жыццём радасці, добрага вясёлага
сміху і ўсяго таго, што побач з другімі
творыць гармонію жыцця. Я крэпка,
усімі сіламі жадаю яго!..» Гэты запавед
пісьменніка ўдзельнікі Гарэцкіх чытанняў,
маю вялікую надзею, будуць
несці праз усё сваё жыццё і зрабяць
усё неабходнае для таго, каб жаданне
Максіма Гарэцкага, яго мара для беларусаў
«гармонію жыцця» здзейснілася.

Зінаіда КУЧАР.

НА ЗДЫМКУ: Гарэцкія чытанні ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры.

БЕЛАРУСЬ З КОСМАСУ

Як выглядае з космасу Беларусь? Аказваецца, каб гэта ўбачыць, зусім не абавязкова праходзіць строгі адбор і доўгую падрыхтоўку ў атрадзе касманаўтаў. Атрымаць уяўленне пра гэта можна на выставе, якая цяпер праходзіць у Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з зарубажнымі краінамі. Удвая цікавейшая яна таму, што ў ліку аўтараў людзі, якія на свае вочы бачылі тое, што малюць — касманаўты Аляксей Ляонаў і Уладзімір Джанібекаў. Але не менш цікавыя работы тых, хто космас можа толькі ўявіць, і фарбы, якімі яны малюць гэты невядомы свет, ім падказвае ўласная фантазія. Гэта Георгій Паплаўскі і Андрэй Сакалоў. Несумненна, цікавыя скульптурныя партрэты нашых касманаўтаў, створаныя скульптарам Іванам Міско.

Цікава, што тэма космасу ў жывапісе ў нас і ў Амерыцы вырашалася зусім па-рознаму. Па-першае, у Савецкім Саюзе гэтая тэма вельмі недружалюбна прымалася афіцыйным Саюзам мастакоў. А па-другое, усё, што звязана з космасам, у нашай краіне было традыцыйна засакрэчана, і трапіць на натуру было невырашальнай праблемай. У ЗША пайшлі па іншаму шляху: калі стваралі НАСА, пры ім адразу заклалі аддзел культуры, выдзелілі на гэта грошы і заключылі дагаворы з сарака вядучымі амерыканскімі мастакамі. Тэма космасу ў амерыканскім жывапісе з самага пачатку развівалася паралельна з гісторыяй амерыканскай касманаўтыкі. Была ў рэшце рэшт створана такая група мастакоў і ў нас, і адным з тых, хто

самыя любімы з іх — месяцаход.

— А канструктары не карыстаюцца ідэямі мастакоў?

— Многія з іх гавораць, што мы часта бываем дакладнымі.

— Вам самому не хацелася паляцець у космас?

— Вельмі хацелася, але я рэаліст. Першы атрад касманаўтаў адбіраўся з трох тысяч лётчыкаў-знішчальнікаў, а яны ж самі па сабе былі адборнымі хлопцамі. А па-другое, усе яны былі невялікага росту... — засмяяўся двухметровы Андрэй Сакалоў...

— А як ставяцца да вашых карцін касманаўты, напрыклад, Аляксей Ляонаў, які і сам малюе космас?

— Пачнем з таго, што мы сааўтары з 1965 года, разам выпусцілі пяць альбомаў, нашы сумесныя работы ёсць і на гэтай выставе. Ляонаў — прафесійны мастак, але ён вельмі таленавіты чалавек і многага дасягнуў у жывапісе. А другі малюючы касманаўт — Уладзімір Джанібекаў. У сваіх работах ён спрабуе па-філасофску асэнсаваць тэму космасу.

— Як вы ставіцеся да таго незайздроснага становішча, у якім сёння апынулася касманаўтыка?

— Гэта вельмі сумна, таму што такое становішча закранула не толькі касманаўтыку, але і навуку, культуру, адукацыю. І наша пілатуемая касманаўтыка сёння існуе пастолькі, паколькі яна ўяўляе цікавасць для амерыканцаў, і яны яе субсідзіруюць. Станцыя «Альфа», якая будзе будавацца, не руска-амерыканская, гэта амерыканскі праект, у якім удзельнічаюць сямнаццаць краін, у тым ліку і Расія... Аднак у айцёрда веру, што залаты век айчынай касманаўтыкі яшчэ наперадзе і нас чакаюць новыя імёны не толькі рускіх, але і беларускіх касманаўтаў.

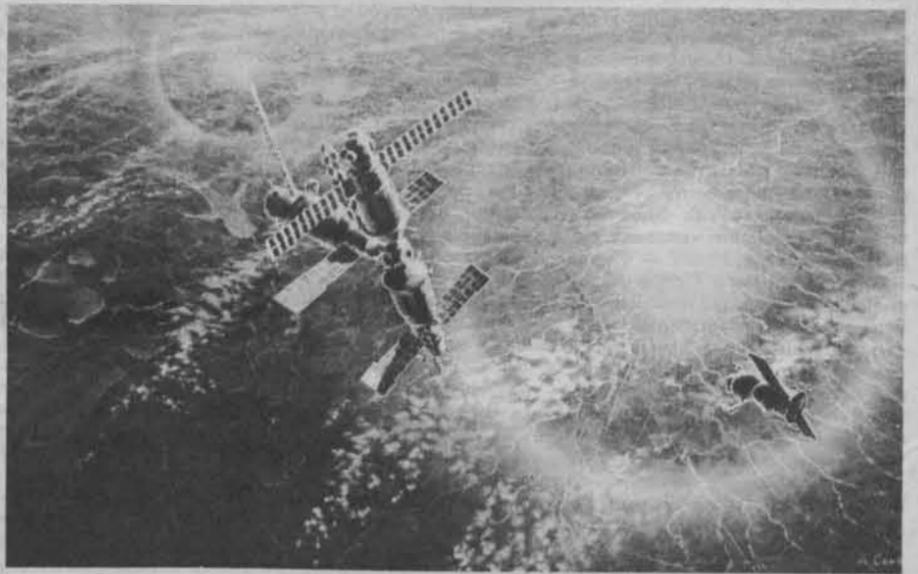
Вераніка ЧАРКАСАВА.

НА ЗДЫМКАХ: І. МІСКО. «Касманаўт Уладзімір КАВАЛЁНАК»; Г. ПАПЛАЎСКІ. «Далёкая касмічная сувязь-1»; А. САКАЛОЎ. «Касмічная раница Беларусі».

працаваў над тэмай космасу з моманту запуску першага спадарожніка ў 1957 годзе, быў мастак Андрэй Сакалоў.

— Я вырашыў займацца гэтым яшчэ і таму, што сама тэма асваення космасу — вечная, яна будзе існаваць столькі, колькі чалавек будзе імкнуцца да зорак, а гэты працэс бясконцы. Ды і ўвогуле ў чалавечтве ніколі не было нічога больш дзёрзкага, чым мара пра зоркі. Для мяне асабіста касманаўтыка бязмежна цікавая, і калі я малюю, не магу сказаць, што для мяне больш цікава — калі я карціну пішу ці калі я яе прыдумваю. Многія аўтаматы і апараты для мяне ўжо добрыя старыя знаёмыя, а

**Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ**

ЗАСНАВАЛЬНІК:
Беларускае таварыства па сувязях
з суайчыннікамі за рубяжом
(таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 33-01-97,
33-02-80, 33-03-15, 33-16-56,
33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голас Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, зварстана і
аддрукавана ў друкарні
«Беларускі Дом друку»
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 636.
Падпісана да друку 29.4.1997 г. у 12.00.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.